

waartoe onze
en weg daar
niet is out.

sociale on-

van al het

rscheidenheid

ten wij eerst

artikel over

ongelijkheid

het planten-

eenvoudige

eder. Zij is

engeling, die

penbaart zich

ngelen, waar-

in heerschappij

Heere dienen.

huppij van het

heid verschil

iden zal, en

bestel Gods.

ijke ongelijk-

op dit terrein

invloed geoe-

als wij later

en geworden.

l welbehagen

onderscheid

aders en kin-

geleerde, tus-

kijk en den

it de natuur

pelijke gege-

eten terugge-

ten wel enkel

. Armoede en

erlijke hand-

te gewicht.

ale leven.

sting in Zijn

zijde de ver-

te belijden

te de ellende

gehoorzaam-

en, zien wij

achtige hand

evens de ge-

eren. Hij be-

woning. Hij

eken moeten.

eischt van

hem zijn alle

heeft in een

et is er maar

en zoo zijn

onbewust te

dat nog niet

Deze wetenschap geeft rust aan de ziel.
Het standpunt van Rousseau leidt tot revolu-

tie.
Het Marxisme zaait, zoo zagen wij een vorige maal, opstand; kweekt ontevredenheid; prikkelt tot vijandschap; predikt haat, en baant den weg tot omwenteling. Doch wie het bestel Gods erkent, rust, neen niet in de zonde en zondige toestanden, waartegen hij gedurig den strijd heeft te voeren, maar in de leiding van onzen hemelschen Vader, en buigt zich eerbiedig en met ontzag voor den wil des Heeren. Hij kan zeggen: rust mijn ziel, uw God is koning, en hij wacht in heilige kalmte op den dag, waarop alle raadselen, ook deze verborgenheid zich voor hem zullen oplossen. En in dienzelfden wil Gods vindt hij ook, zooals wij later hopen te zien, de dringreden om te handelen en te werken zoolang het dag is, niet naar ons believen of naar menselijke willekeur, maar naar Zijn Woord en wet.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Natuurwetenschap en wijsbegeerte.

Om de beteekenis van de nieuwste wijsbegeerte, die uit het „verseurde bewustzijn“ ontsproot, juist te kunnen beoordeelen, moeten wij eerst nog een stap terug doen.

Het is noodig te weten, dat de moderne wijsbegeerte niet alleen een terugslag is op de onvruchtbaarheid van de idealistische wijsbegeerte, maar ook een reactie op de machteloosheid van de moderne natuurwetenschap.

De eeuw der Reformatie bood ons het schouwspel van een ontwakende natuurwetenschap, die ook de filosofie tot nieuwe daden bevruchtte.

De Grieksche filosofie was voor een groot deel met natuurkennis en natuurbespiegeling identisch. Het is een wet van saamhoorigheid en verwantschap, die de geheele geschiedenis door haar invloed doet gelden.

Altijd weer begint de filosofie met natuurbeschouwing, en omgekeerd prikkelt alle natuurontsluiering tot wijsgeerig denken.

Maar in den nieuweren tijd zien wij het merkwaardig verschijnsel, dat natuurwetenschap en wijsbegeerte eerst als antonogenisten tegenover elkander staan.

De natuurwetenschap, die in de 19de eeuw haar enorme vlucht begon, voelde zich in zichzelf zóó rijk, dat ze aan wijsgeerige bezinning geen behoefte had.

Zelfs zagen de genieën der wetenschap, trotsch op hun onloochenbare triomfen, minachtend op de „zoekende en tastende“ wijsbegeerte neer.

Was het idealisme van den grootsten aller bespiegelaars, Hegel, niet weggedreven als een spattende zeepbel?

Hegel had gepoogd alle wetenschappen, de theologische inbegrepen, saam te vatten en te ordenen, ja te knechten, in zijn systeem.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

XCH.

74. Alexander Comrie. In „The Catholic Presbyterian“ 1882. January, March and April. London, James Nisbet & Co.

Sinds lang wist men, dat in de tweede helft der 18e eeuw het Gereformeerde denken ten onzent een verscherping had ontvangen, die door de toenmalige theologen aan de Universiteiten van de hand was gewezen, maar die bij het Gereformeerde volk warme sympathie had gewekt.

Ook wist men, dat deze nadere accentueering van het Gereformeerde beginsel van Comrie en Holliis was uitgegaan, en nog een ander karakter droeg dan hetgeen de Walchersche predikanten, en onder hen met name Brahe, hadden geleverd. Hadden deze toch bijna uitsluitend apologetisch de oude leer verdedigd, Comrie had een verdere ontwikkeling geboden en in het Examen van Tolerantie, zijn Catechismus en andere geschriften, proeven gegeven van uitnemend dialectisch talent, gepaard met innige Godsvrucht. Maar bij die algemeene aanduidingen bleef het dan ook; en omtrent de eigenlijke beteekenis van Comrie voor onze theologie en de toenmalige kerken, bleef men in het duister verkeerden.

Eenig licht in deze duisternis trachtte Dr Kuyper te ontsteken. Daartoe plaatste hij in De Heraut van 4 en 11 September 1881 de volgende advertentie:

ALEXANDER COMRIE.

Is er ook iemand, uit of buiten Woubrugge, die bekend is met eenige levensbijzonderheid van ALEXANDER COMRIE? die eenige lijkende of levensbeschrijving van hem kent? of ook brieven of

Maar (zoo zegt de Fransman) wie teveel omhelst verliest alles.

Wie alles begripen wil grijpt niets.

En de „mannen van het vak“ lachten om het kunstig „knutsel“, van een systeem, waarin de natuur met al haar majestueuze geheimen verredelijkt was.

De groote veroveraars van het rijk der natuur gordden zich aan om de oude filosofie te onttronen.

De „tijdegeest“ sprak het trotsche woord: Er is geen andere wetenschap dan de wetenschap der feiten.

De filosofie, zoover zij op ideeën berust, is waardeloos.

Van nu af aan zal alleen de filosofie gelden, die uit de resultaten der afzonderlijke wetenschappen is opgebouwd.

Hetgeen onze oogen hebben gezien, en onze handen getast, van de natuur, dat zullen wij den filosoof verkondigen!

Alzoo ontstond de nieuwe wijsbegeerte, die zich vierkant en hard tegenover de oude idealistische school stelde: het materialisme!

Karl Vogt bond den strijd aan tegen alle „leer“, die niet door de vijf zintuigen was gewaarborgd. De eenige werkelijkheid was hem „de materie“. De ziel gold hem niet anders dan als een functie van de hersenen.

Van hem is de beruchte term, dat de gedachten in (ongeveer) dezelfde verhouding staan tot de hersenen, als de gal staat tot de lever en de urine tot de nieren. Zelfs durfde hij (in zijn boek „Kolenbrandersgeloof en wetenschap“) verklaren, dat de mensch als natuurwezen zich in niets onderscheidt van het dier.

Moleschott werd de eigenlijke „begronding“ van het „wetenschappelijk“ materialisme door zijn werk: „De kringloop des levens“. Volgens hem is de mensch „restloos“ het product van zijn ouders en van de min, die hem voedt, van plaats en tijd, van lucht en weder, van kost en kleeding. Het denken is het fosforiceeren van de hersens. „De werkmans, die de fosforzure kalk uit de aarde haalt in het zweet zijns aanschijns, en de boer, die zijn akker met deze kalk mest, beseffen niet, dat zij niet alleen het voedsel voor het lichaam, maar ook voor de hersens produceeren“.

Büchner was de man, die deze „wetenschap“ onder het volk bracht, door zijn bekend geschrift „Kracht en stof“ (1854). De som van alle wijsheid vat hij samen in dit ééne: „Kracht en stof vormen beide van eeuwigheid en tot in eeuwigheid het geheel van verschijnselen, dat wij wereld noemen“.

Czolbe oordeelde, dat de drie genoemde collega's in de materialistische school nog niet wetenschappelijk genoeg waren en niet radicaal genoeg de speculatie (verzinnde en beschouwend) wijsbegeerte hadden uitgezuiverd.

In zijn „Nieuwe beschrijving van het sensualisme“ (1855) proklameert hij een beslissende uitbanning van al wat zweemt naar het bovenzinlijke. Alleen wanneer de mensch absoluut breekt met den „waanzin van het transcendent“ (wat boven

papieren van dezen godzaligen godgeleerde onder zijn berusting heeft?

Dr. A. KUYPER.

Amsterdam, 1 Sept. 1881.

(420)

Deze vraag nu bleef niet onbeantwoord. Van inwoners van Woubrugge, waar Comrie predikant was geweest, ontving Dr Kuyper verscheidene particularia uit Comrie's leven. Voorts raadpleegde hij tevens eenige bronnen, die nog ongebruikt gebleven waren. En zoo kon hij weldra in een Engelsch maandschrift een drietal artikelen plaatsen, waarin hij de Schotten op Comrie als hun landsman wees. De titels der drie hoofdstukken van dit opstel luiden: I „His life and work in Holland“, II „His Conflict in Holland“, III „Lessons from his Career“.

Door de goede zorg van Dr Geesink werden deze artikelen in het Nederlandsch overgezet, en opgenomen in De Heraut, jaargang 1883, nrs 271, 272, 273, 276, 279, 284, 288 en 299. Een uittreksel hieruit vond een plaats in Dictionary of National Biography, vol XI, pag. 454 en 455.

Dat Dr Kuyper met heel zijn hart in dit onderwerp leefde, blijkt wel uit het volgende citaat, ontleend aan een hoofdstuk in De Heraut van 26 November 1882. Daar betoogt hij, dat de Heilige Geest bij de prediking niet aan den ambtelijken persoon gebonden is, maar in zijn goddelijke vrijmacht zich soms van een ander instrument bedient.

Ten voorbeeld strekke de gemeente van Woubrugge, eer Dr Alexander Comrie er optrad. Die gemeente zat, gelijk Comrie het zelf beschrijft, in gerustheid. Ze sloep op het peluw harer doode rechtzinnigheid den slaap der bedwelmden. En zonder dat er stoornis van burgerlijke goedlevendheid was, was het leven Gods er toch niet. Maar zie, toen kwam er een veenwerker uit Boskoop naar Woubrugge. Die veenwerker had kennis aan genade en de Heere wierp in zijn ziel heerlijke bekooring over de gemeente van Woubrugge. Die man sprak met en bad voor de personen en opende hun de Schrift. En negen jaren lang duurde het, eer hij bij het boren in den bodem,

de ervaring uitgaat), zal hij in staat zijn zich een zuiver beeld te vormen van den samenhang der verschijnselen.

Boven deze pure materialisten uit rijst de gestalte van den zoöloog (dierkundige), Ernst Haeckel, met zijn in honderdduizenden exemplaren verspreid „De Wereldraadselen“ (1899).

De beteekenis van Haeckel bestaat hierin, dat hij de ontwikkelingsleer van Darwin construeert tot een stelselmatige wereldbeschouwing.

In zijn garderobe heeft deze geleerde ook den sierlijken mantel der bescheidenheid, die hij bij zekere gelegenheden aantrekt.

Hij schroomt b.v. niet aan het lezend publiek mee te delen, dat hij in zijne geschriften geen volledige verklaring van de natuurraadselen geeft, maar alleen aanbiedt de oplossing, voorzover zij bij den huidige stand der wetenschap mogelijk is. Hij noemt het daarom grenszins voor zijne verantwoording, wanneer de menschen zijn, deels op onderstellingen gebouwd, filosofie, als de absoluut geldende natuurwetenschap hielden.

De groote vraag, die als een oerprobleem alle andere vragen in belangrijkheid overtreft, is, volgens Haeckel deze: Bestaat er een ding op zichzelf, d.i. ligt er een werkelijkheid ten grondslag aan de voor ons waarneembare verschijnselen?

Eigenlijk is deze oer-vraag dezelfde als de vraag naar het bestaan van God (de grond aller dingen).

Op deze vraag kan echter nooit een beslissend antwoord worden gegeven.

Wij weten het niet, en zullen het niet weten.

In plaats van over dit onoplosbaar raadsel te peinzen, doen wij beter een antwoord te zoeken op de raadselen der wereld, die wel binnen het bereik van onze wetenschap liggen.

Te dien einde moeten wij twee functies van het menschelijk kenvermogen in het werk stellen: de zinlijke waarneming en de bewuste overdenking.

De laatste is echter onderworpen aan de eerste. Er is geen kennis zonder ervaring.

Bij het onderzoek van de wereld komt Haeckel tot de conclusie, dat zij slechts uit één substantie bestaat (monisme!). Stof en geest zijn verschijnselen van dezelfde zelfstandigheid, of liever het verschijnsel van geestelijk leven is een gevolg van het bezielde zijn van het stof. De gansche natuur is opgebouwd uit bezielde atomen, die zich verbinden, in stijgende rangorde, tot organismen, het hoogst in den mensch. De ziel van den mensch is derhalve niet anders dan een actie van de hersens, welke ophoudt met den dood. De leer van de onsterfelijkheid der ziel is voor Haeckel een volkomen ongerijmdheid.

Wie Haeckel, op grond van de genoemde theorieën, een materialist noemt, heeft niet heelmaal ongelijk.

Maar zijn materialisme is toch van een enigszins ander soort dan het platte, botte, materialisme van Moleschott en Büchner.

Haeckel zelf ontkent, dat hij een materialist is. Immers de atomen zijn bij hem bezielde. In de materie

het water op zins spatten. Maar toen kwam het ook volheerlijk. Geheele gezinnen kwamen tot boete en berouw. De wateren des levens stroomden. En zelfs de rechtzinnige predikant, die eerst, o, zoo boos was geweest over dat opkomen van een buitenambtelijke opwekking, eindigde met van dan kansel zijn schuld te belijden en eere te geven aan dien God, die hem beschaamd en den veenwerker uit Boskoop gezegend had.

Op boeiende wijze verhaalt Dr Kuyper in zijn opstel Comrie's leven en werken in Holland; verder teekent hij hem met voorliefde als den kampioen der orthodoxie, om hem eindelijk aan zijn lezers voor te houden als ons voorbeeld in den strijd tegen het rationalisme.

Het rationalisme is zulk een ontzettende vloek, dat al de kerken van het vasteland met uitzondering van de onzen, bij het doorstaan van de „vinnige koude“ van dezen schralen winter, tot een schier levenloze massa zijn verstijfd. Maar terwijl elders iedere geestelijke bloem, in open lucht gelaten, dood vroom, verborg ten onzent Comrie somnig onder het stroedak van onze boeren, vanwaar zij nu weder aan het licht zijn gebracht, — verwelkt, onthuterd, beschimmeld, — zeer zeker, maar nog met leven in zich! En zie, voor de bewaring van dit kostbare leven gevoelen wij ons, naast God aan Alexander Comrie en zijn uitnemende vrienden verplicht.

In 1892 promoveerde de heer A. G. Honig aan de Vrije Universiteit op een proefschrift over Alexander Comrie: de keurigste en volledige studie, die dusver over dezen theoloog het licht zag. Daarin wordt echter twijfel geopperd betreffende het aan Dr Kuyper mondeling overgeleverde verhaal, als zou Comrie na een kleine schipbreuk naar Woubrugge verdood zijn. Zie hierover ook De Heraut, nr 2228, 2229 en 2230. Verder over Comrie: De Vleeschwording des Woords, blz 208; Het werk van den Heiligen Geest, Register: Anti-revolutionaire Staatskunde, Deel I, blz VIII en 594; De wortel in de dorre aarde, blz. 6.